

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Föredrogs jordbruksutskottets betänkande nr 6 angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2 Statliga företag

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 9 i anledning av motioner angående statliga företag.

I detta betänkande behandlades motionerna
1973:349 av herr Petersson i Lund (s),

1973:1470 av herr Helén m. fl. (fp), såvitt gällde hemställan att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde (7) att målen, omfattningen och inriktningen av den statliga företagsamheten skulle utredas.

1973:1505 av herr Pettersson i Kvänum m. fl. (c) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag syftande till en utvidgning av systemet med representation från riksdagen vid de statliga bolagens stämmor i enlighet med vad som i motionen anförts samt

1973:1513 av herr Strindberg m. fl. (m).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1470 såvitt den avsåg utredning av den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning (punkten 7).

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1513 angående koncernbidrag inom Statsföretag AB, m. m.,

3. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1505 om vidgad representation för riksdagen vid bolagsstämmor i statliga aktieföretag,

4. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:349 om sammanslagning av AB Vin- & spritcentralen och Systembolaget AB.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Wirtén (fp) och Sjönell (c) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1470 punkten 7 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning.

2. beträffande vidgad representation för riksdagen vid bolagsstämmor i statliga aktiebolag av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Wirtén (fp) och Sjönell (c) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa.

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1505 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag syftande till en utvidgning av systemet med representation för riksdagen vid bolagsstämmor i statliga aktiebolag.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herr Svensson i Malmö (vpk) beträffande den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning samt

2. av herr Regnéll (m) beträffande koncernbidrag inom Statsföretag AB.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Den statliga företagsgruppen redovisar en omsättning på 22,9 miljarder kronor under 1971. Antalet anställda för samma år var 215 200 eller 6 procent av det totala antalet förvärvsarbetande i landet. Näringsutskottets betänkande nr 9 behandlar således frågor som berör en viktig del av det svenska näringslivet. Självklart har vi i folkpartiets näringspolitiska motion till årets riksdag bland flera frågor också tagit upp den statliga företagssektorn till belysning. Det är särskilt frågorna om den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning som diskuteras i vår motion.

När riksdagen 1969 beslutade om att inrätta ett statligt förvaltningsbolag, angavs också ett överordnat mål för detta bolag. Enligt detta skall förvaltningsbolaget "under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion".

För undvikande av missförstånd skall tilläggas att beslutet ingalunda fattades i enighet. Alla tre icke-socialistiska partierna gjorde i en gemensam reservation invändningar mot den citerade målformuleringen. Man skall kanske erina sig hur det regerande socialdemokratiska partiet fört den näringspolitiska debatten under senare hälften av 1960-talet för att få in det av riksdagen fastställda målet i sitt rätta sammanhang.

I det program för aktiv näringspolitik som socialdemokratiska partikongressen 1968 tog behandlas i en av de sammanfattande åtta punkterna den statliga företagsamheten och där sägs bl.a.: "Därför kräver vi en ny aktiv företagspolitik som syftar till att genom nationalisering, kraftsamling och vidareutveckling skapa bästa möjliga betingelser för ett

expansivt och effektivt statligt företagande; att statlig företagsamhet främjar utbyggnaden inom sådana branscher och områden där goda utvecklingsmöjligheter finns.”

Det är lätt att till detta programmatiska uttalande peka på kompletterande anföranden av exempelvis dåvarande industriministern Krister Wickman, i vilka samma förväntansfulla expansionslust för den statliga företagsamheten lyser igenom. Nu gick det som bekant inte så bra. Jag skall ingalunda föredra någon mässa därom i dagens debatt; misstagen inom de statliga företagen har varit uppe till kritisk granskning vid flera tillfällen här i riksdagen och det finns inga skäl att upprepa detta.

Betydligt intressantare finner jag det vara att ta upp dagsläget inom Statsföretag AB och den politik regeringen avser att föra gentemot denna företagssektor. Vi är i folkpartiet överens med regeringen om att den statliga företagsamheten behövs som ett bland andra instrument i en aktiv näringspolitik. I motionen liksom i vårt nya partiprogram finns angivet i vilka lägen vi finner det vara motiverat att staten aktiverar sig inom företagsamheten. För att klargöra vår inställning i dessa frågor ber jag att få citera det aktuella avsnittet i partiprogrammet: ”Statligt företagande skall ses som ett näringspolitiskt instrument i syfte att uppnå mål som inte kan förverkligas på annat sätt. En allmän expansion av den statliga företagssektorn utgör inget värde i sig. Statsföretag som arbetar inom samma branscher som privata företag måste konkurrera på lika villkor. Omfånget och inriktningen av statens företagsamhet skall göras till föremål för återkommande prövning.

Statliga företag bör i första hand komma i fråga när förutsättningar för konkurrens ej föreligger. Det gäller främst de naturliga monopolen — post, telefon och järnvägar. Statlig etablering kan även stärka konkurrensen inom branscher där denna på ett för konsumenterna olyckligt sätt blivit starkt försvagad. Att staten eller kommuner köper mycket av en viss produkt är inte ett tillräckligt motiv för att staten själv skall framställa denna produkt. Statliga engagemang i sådana sammanhang kan motverka effektiv konkurrens och leda till att resurserna utnyttjas sämre.

Statligt engagemang kan vara motiverat när det gäller tekniska och industriella satsningar som är mycket krävande på grund av sin storlek, sina risker eller sin långsiktighet. I första hand bör dock kapitalmarknaden organiseras så att även sådana projekt kan drivas i enskild regi. Staten bör kunna medverka i konsortier som avser sådana mycket stora projekt.

Statlig etablering i syfte att lösa sysselsättningsproblem inom olika regioner bör ske om enskilda etableringar inte kommer till stånd och under förutsättning att verkliga chanser till expansion inom branschen föreligger. Startar staten starkt subventionerade företag inom en bransch utan något expansionsutrymme medför det svåra sysselsättningsproblem i redan befintliga företag. Finns det expansionsutrymme bör en krissituation i första hand mötas med lokaliseringspolitiskt stöd.

Riksdagens insyn i de statliga företagen måste förbättras. Riksdagen skall ha fyllig information. Varje riksdagsman bör ha rätt att besöka alla statliga företags bolagsstämmor och där ställa frågor om verksamheten.”

Var står då socialdemokraterna? Ja, den frågan överlåter jag gärna till herr Svanberg att besvara. Men lät mig ändå konstatera, att vid en

genomläsning av den näringspolitiska rapport som förelades förra årets partikongress finner man mycket litet av de tidigare kamptonerna för en stark expansion av den statliga företagssektorn. I stället finns det åtskilliga inkörsportar till en kraftig förstärkning av statlig styrning och kontroll av den fria sektorn av vårt näringsliv. Jag behöver bara nämna sådana uppslag som aktivering av AP-fonden för aktieinköp, branschfonder, investeringsberedning, forskningsavgifter m. m. för att få belägg för mitt påstående.

Det här är naturligtvis en möjlighet att uppnå ett mer socialistiskt samhälle. Själva ägandet av företaget är i och för sig inte nödvändigt för att staten skall ha ett dominerande inflytande över näringslivet. Den här vägen är betydligt mer maskerad och därmed kanske mer taktiskt riktig för dem som strävar efter ökad socialism.

Nu har visserligen SSU i ett nyligen avgivet ekonomiskt program pläderat för den mer traditionella socialdemokratiska hållningen i fråga om den offentliga sektorn. Man vill få till stånd en snabb tillväxt – säkert mera ambitiösa mål än vad som angavs i den socialdemokratiska programskriften från 1968.

Men kvar står frågan om inte regeringspartiet har gjort något av en frontförändring i sitt nya program. Kan vi få svar på den frågan här i dag så är det bra. Herr Svanberg har ju själv varit ordförande i den arbetsgrupp som lade fram programskriften för partikongressen, så det bör ligga väl till för honom att ge besked i frågan.

Reservanterna i utskottet är i varje fall överens om att tiden nu är inne för att utreda den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning. Det är, herr talman, yrkandet i reservationen 1. Till den liksom till reservationen 2 yrkar jag bifall.

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Vad kommunalskattelagens 43 § 3 mom. handlar om, hade till för något år sedan bara ett begränsat antal ekonomidirektörer, bolagsjurister och taxeringsgubbar anledning att sätta sig in i. Men de båda sista åren har vi fått riksdagsdebatter om systemet med öppet koncernbidrag, det som den nämnda paragrafen handlar om. Debatterna har utgått från Statsföretag AB:s möjligheter att nå fördelar genom att använda systemet.

Mätt med statsfinansiella mått började man inom Statsföretag i förhållandevis blygsam skala. För 1970 flyttades ungefär 40 miljoner kronor runt inom Statsföretagsgruppen. Men för 1971 blev beloppet betydligt större. Då fick LKAB lämna ifrån sig 100 miljoner och Tobaksbolaget 50 miljoner till behövande familjemedlemmar inom gruppen. Det var alltså fråga om en bortåt 300-procentig ökning av koncernbidragen. 150 miljoner kronor är onekligen ett belopp som har respekt med sig också -- för att använda uttrycket på nytt mätt med statsfinansiella mått.

Att man inom Statsföretag använt koncernbidrag i stigande utsträckning gör det ännu angelägnare att föra den debatt som dragits i gång från moderat håll. Den tar upp två frågor: dels frågan om det är rimligt att -- när det rör sig om så väsentliga belopp -- riksdagen i stort sett saknar

möjlighet att diskutera medelsdispositionen annat än i efterhand, dels frågan huruvida det är riktigt att statsbudgetens inkomstsida skall behöva notera bortfall av avsevärda summor.

Dessa båda frågor har i år upprepats i en motion av herr Strindberg m. fl.

Personligen finner jag frågorna mycket väl motiverade. Vad beträffar den minskade insynen och de minskade möjligheterna för riksdagen att ha inflytande på verksamheten i de företag som ingår i Statsföretagsgruppen, kan jag hänvisa till den debatt som tidigare i dag förts om kommunala bolag och stiftelser. Problematiken är nämligen densamma.

Vad beträffar de finansiella konsekvenserna för statens inkomster -- och alltså i sista hand för skattebetalarna -- anser jag att det är bättre att föra den diskussionen om några månaders tid när det föreligger uppgifter om hur Statsföretag i år tänker agera beträffande koncernbidrag för 1972 års verksamhet.

Om koncernbidragsgivningen minskar kan man kanske säga att den varit betingad av de första årens startsvårigheter inom gruppen -- att sådana funnits och finns, det vet vi alla.

Hålles däremot omflyttningen av vinstmedel upp på samma höga nivå eller rent av tillåtes öka -- ja, då är verkligen en grundlig debatt på sin plats.

Vi är i vårt parti helt på det klara med att det lagrum jag nämnde i början och den speciallagstiftning med sikte på ASEA-Atom, som antogs i fjol, medger för Statsföretag att använda koncernbidrag. Vi är också på det klara med att man redan i propositionen 1969, som herr Wirtén nyss nämnde och som föreslog bildandet av Statsföretag AB, räknade med möjligheten av att arbeta med koncernbidrag.

Men jag återkommer till att den omfattning, i vilken man använder systemet, måste påverka riksdagens reaktion. I rimlig skala och i tiden begränsat kan systemet praktiseras utan alltför allvarliga betänkligheter.

150 miljoner och en 300-procentig ökningstakt från ett år till ett annat -- det är däremot kanske väl friskt. Liksom jag nyss i fråga om det principiella jämförde med de kommunala bolagens och stiftelsernas avskilda beslutsram, så kan jag jämföra den långtgående koncernbidragsgivningen med fysiska personers långtgående bruk av periodiska understöd -- något som har uppmärksammats på senare tid. Överflyttningen av inkomster mellan släktingar och vänner tycks i det fallet ha nått en stor omfattning och medfört ett betydande skattebortfall. Detta har, som vi vet, nu fått statsmakterna att planera begränsande och åtstramande åtgärder.

En liknande reaktion -- till förmån för en restriktivare linje -- kan bli motiverad i fråga om långtgående koncernbidrag, som inom Statsföretagsgruppen dessutom kan vara diskutabla också med tanke på att det bland de bidragsgivande familjemedlemmarna förekommer företag, som arbetar under speciella villkor och som tidigare levererat in betydande belopp till statskassan i form av skatter och i form av utdelning på det kapital som staten satsat.

Herr talman! Jag har redan sagt, att det kan vara riktigt att återkomma till dessa frågor -- både till riksdagens direkta inflytande på

kapitaltillgången inom Statsföretagsgruppen och till de bortfallna statsin-komsterna – när besked har lämnats om de belopp som i år kan komma att förskjutas inom ramen av Statsföretag AB.

Jag har därför inte genom en reservation velat pressa till ett avgörande i dag utan räknar, som jag skriver i ett särskilt yttrande, med en debatt på säkrare grund i anslutning till tilläggspropositionen.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! De spörsmål som vi nu behandlar, vilka har diskuterats även tidigare år, har ju stor omfattning, och det kan bara bli fråga om några kommentarer i kanten. Spörsmålen har ju tagits upp motionsvägen åren 1970, 1971 och 1972, och man har därvid framställt samma yrkanden som i dag, nämligen dels om en omprövning av målsättningen för de statliga företagen, dels om en något större representation för riksdagen vid en del av de statliga företagens bolagsstämmor, där sådan representationsrätt nu inte föreligger.

Vi kan gott antaga att de statliga företagens mål, omfattning och inriktning ständigt kommer att vara föremål för intresse i den allmänna debatten och därigenom också fortlöpande kommer att tas upp i riksdagen. Så kommer också att ske på olika nivåer inom näringslivet och i olika fackliga sammanhang.

Med tanke på att, som har nämnts tidigare här i debatten, en del av de statliga företagen lämnar ganska stora belopp i koncernbidrag till ekonomiskt mindre goda företag inom gruppen samtidigt som det föreligger en formell målsättning innebärande största möjliga lönsamhet under största möjliga expansion ställer man sig frågan: Gäller denna målsättning för företagen ett och ett eller gäller den för hela koncernen som sådan? Det är ju en väsentlig skillnad mellan att låta samtliga företag gemensamt omfattas av denna målsättning och att låta den gälla för varje enskilt företag.

Det är naturligtvis mycket annat som påverkar bedömningarna av målsättningen för Statsföretagsgruppen. I det sammanhanget kommer sysselsättningsfrågorna, lokaliseringsfaktorerna och mycket annat in. Eftersom det här rör sig om svåra bedömningar, finns det all anledning att hålla dessa frågor under bevakning och att tid efter annan pröva om det inte eventuellt behövs en ny uppläggning av och en annan syn på målsättningen. När nu riksdagen en gång har fastslagit vilken målsättning Statsföretag skall ha, så är det naturligtvis endast riksdagen som i stora drag skall kunna ändra på denna.

Man hör ibland ute i landet: Skulle inte Statsföretag kunna starta ett företag inom vårt område? Det gäller t. ex. en viss bransch eller en viss bygd som skulle behöva stärka sitt näringsliv. Jag kan ta som ett exempel en sådan svår bransch som konservindustrin. I ett område kan det råda stort behov av ett företag i den branschen, och det finns inga privata investerare att tillgå. Men ett eventuellt statligt företag skulle få möta konkurrens från multinationella företag som är mycket väl inarbetade. Exemplet visar hur oerhört svårt det är att sammanjämka behovet med kraven på lönsamhet och expansion. Och man kan väl inte räkna med att LKAB och Tobaksbolaget för all framtid skall släppa till medel för att

jämna ut förluster som sker på annat håll.

Egentligen råder det väl stor osäkerhet om de bedömningsgrunder efter vilka den statliga verksamheten skall bedrivas på lång sikt. Det sker också i sådana sammanhang, tror jag, en avtrubning med ären på grund av många dåliga bokslut, och den målsättning för framtiden som Statsföretag hade vid starten för fyra år sedan har väl kommit att suddas ut en hel del.

Detta vad gäller yrkandet i folkpartimotionen. I motionen 1505 från centerpartiet återkommer ett tidigare yrkande på att representanter för riksdagen skall få delta vid bolagsstämmor i företag där riksdagen nu står utanför – Penninglotteriet, Tjipstjänst m. fl. som finns nämnda i utskottsbetänkandet.

Utskottet avstyrker förslaget även i år och anför att några erfarenheter ännu inte vunnits av den representation som riksdagen sedan några år tillbaka har vid bolagsstämmor med statliga företag. Men kommer man över huvud taget att få några andra erfarenheter än dem man har i dag? Jag tror inte att man kommer att få några negativa erfarenheter av representation för riksdagen.

Lika väl som utskottet kort och gott avstyrker utan egentlig motivering, ber jag kort och gott, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! I en debatt om den statliga företagsamheten måste några missförstånd om denna verksamhet klaras upp. De borgerliga partierna försöker svärta ner de statliga företagen och statlig företagsamhet med baktanken att framställa det av kapitalisterna – de s. k. fria företagen – ägda näringslivet som det ideala och statliga företag som ofelbart ledande till byråkrati och vanskötsel. De borgerliga försöker framställa den statliga företagssektorn som om den hade med socialism att göra och använder dess misslyckanden för att baktala socialismen.

Herr Wirtén sade härifrån talarstolen att användningen av exempelvis AP-fonderna är en metod för att nå mera socialism. Det är den verkliga inte.

Socialdemokratin är i fråga om de statliga företagen i viss mening delad. Inte så att åsiktsskillnaderna mellan olika socialdemokrater är stora, när det gäller en allmänt positiv syn på statliga företag. En sådan syn har de flesta inom detta parti. Meningarna går däremot isär när det gäller motiven. Många här, som helt tappat bort socialdemokratins en gång uttalade socialistiska mål, ser de statliga företagen som en fråga om vad som är praktiskt eller ”pragmatiskt”. Andra däremot ser dem som en utveckling mot en vidgning av ”samhällets” inflytande, som steg mot vad de kallar demokratisk socialism.

Vi kommunister är starkt kritiska mot det sätt på vilket den statliga företagsamheten bedrivs. Det gäller såväl organisationen som politiken mot de anställda och samarbetet med det privata storkapitalet. Statens företagsamhet i Sverige, såsom den nu bedrivs, har ingenting med socialism att göra. Den är inte inordnad i en strategi för att bryta storfinansens makt och kapitalismens blint verkande ekonomiska lagar.

Tvärtom har ett flertal av de företag som nu bedrivs i statlig regi tagits över för att hindra ruin för en bygd och för att släta över kapitalismens mest brutala verkningar. Detta är av sociala och andra skäl nödvändigt men blir ju en black om foten för de statliga företagen. Statsföretag får på det sättet ofta agera städgumma för av kapitalisterna misskötta företag.

En del av de andra statsföretagen verkar som serviceföretag åt storfinsansens näringsliv; de utvecklar produkter och svarar för forskning. En tredje grupp, som blir allt större, är de halvstatliga företag som alltså staten äger tillsammans med storföretagarna. Detta samägande existerar framför allt i moderna näringsgrenar, där initialinvesteringarna är stora och det s. k. risktagandet särskilt stort. Där går staten in som direkt understödjare av kapitalet. De statliga företagen utnyttjas inte ens som konkurrenser till privatkapitalisterna utan som understödjare av dem och som dämpare av kapitalismens motsättningar för att stärka detta system. Detta märks även på förhållandena inom de statliga företagen. Där råder precis samma auktoritära system som inom de privatkapitalistiska företagen.

Arbetarna vid LKAB strejkade inte därför att förhållandena vid detta företag var alltför socialistiska utan därför att LKAB leddes på ett sätt som kan betecknas som särskilt extremt kapitalistiskt. Effektivitet och företagsekonomisk vinst var allt – arbetarnas välfärd kom i andra eller tredje hand.

Den socialdemokratiska regeringen har inte förmått att utnyttja möjligheten att förvandla de statliga företagen till goda exempel på inflytande och makt för de anställda. Tvärtom.

Den statliga företagsamheten sköts efter kortsiktiga intressen. Det finns ingen målmedveten plan, efter vilken förststatliganden görs eller efter vilken staten tar över driften eller startar företag. Tillfälligheter, som att det gått snett för kapitalet i ett företag eller att kapitalisterna behöver en samarbetspartner med starkt kapital, får styra den statliga företagsamheten. Denna sker alltså helt på kapitalets villkor. Detta har ingenting med socialism att göra. Man kan inte, som de borgerliga partierna gör, utnyttja dessa misslyckanden som propaganda mot socialismen -- de är i stället angrepp på kapitalismen. Man kan inte som vissa skikt inom socialdemokratin hävda att den statliga företagsamheten bedrivs efter vad som är praktiskt eller "pragmatiskt".

Men det går att sätta upp andra mål för statlig företagsamhet också under kapitalistiska förhållanden. Man kan starta statliga företag efter en medveten planering för att göra slut på snedlokaliseringen i landet och för att minska arbetslösheten. Det går att starta statliga företag inom moderna industrigrenar för att slå mot storfinsansens makt och hävda landsdelars, bygders och de arbetandes intressen. För en sådan långsiktig och medvetet planerad statlig företagspolitik har vi kommunister kämpat länge. Och denna kamp kommer vi att fortsätta. Den geografiska och näringsmässiga snedlokaliseringen måste brytas. Kapitalisterna har visat sig oförmögna till detta. Det är deras verksamhet, deras oinskränkta makt över produktionen som leder till de stagnationstendenser som för närvarande gör sig gällande på många områden i vårt land.

Samtidigt anser vi att krav måste resas på att arbetare och lägre tjänstemän inom statliga företag ges ett större inflytande och att vi får andra och bättre arbetsförhållanden än de som råder inom det s. k. privata näringslivet.

Detta är vår grundsyn i dessa frågor. Den strider mot såväl utskottsbetänkandet som de borgerliga reservationerna. De borgerliga reservanternas linje är än mer oförenlig med vår än utskottets, varför vi från vänsterpartiet kommunisterna kommer att rösta emot de borgerliga partiernas framstöt.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Det utskottsbetänkande som vi nu behandlar kan egentligen uppdelas i fyra olika delar – det handlar om vitt skilda ting inom den statliga företagsamheten. Men låt mig börja med att säga någonting om den statliga företagsamhetens "mål, omfattning och inriktning", som det heter i motionen 1470.

Det är inte så länge sedan Statsföretag bildades – det var 1969. I det sammanhanget antog riksdagen en målsättning för Statsföretag där man sade att det gällde att under krav på lönsamhet uppnå största möjliga expansion. Men det sades också i denna målsättning – och det skall man inte blunda för i den här debatten – att det fanns en hel del andra saker med. De statliga företagen skulle ha ett särskilt ansvar att ta hänsyn till samhällsintresset vid val mellan olika produktions- och lokaliseringsalternativ, sades det, man skulle sträva efter att åstadkomma största möjliga arbetstillfredsställelse för de anställda osv.

Det är en målsättning som är antagen av riksdagen, och sedan har den praktiskt taget varje år diskuterats i anledning av motioner. 1970, 1971 och 1972 diskuterade riksdagen frågan om Statsföretags målsättning. Vid samtliga tillfällen framhöll utskottet att det finns en målsättning. Den måste vara föremål för en kontinuerlig översyn. Detta sker också i Statsföretag. Departementet sysslar med dessa frågor och kommer nu och då att föra fram synpunkter på dessa problem.

Jag har svårt att förstå den borgerliga iver och intresset att diskutera målsättningen för Statsföretag. Det är precis som om det vore något skumt, något kriminellt med statlig företagsamhet – man måste hålla den under uppsikt, man måste vara väldigt noga med att kontrollera den jämt och samt. Samtidigt säger man att man vill att de statliga företagen skall konkurrera med de privata på lika villkor. Försök då inte att skapa andra villkor för de statliga än för de privata företagen genom att inskränka de statliga företagens verksamhet så mycket som möjligt! Det är egentligen lustigt att denna diskussion alls skall behöva föras.

Sedan kan jag inte låta bli att knyta an till vad herr Wirtén sade. Den motion där det här tas upp är efter vad jag förstår en partimotion från folkpartiet med partiledaren som främsta namn. Där tycks man ha mycket stort intresse för att syssla med den socialdemokratiska näringspolitiken. Man talar om hurdan den var och hurdan den är nu och hänger sig åt väldiga hårklyverier om frontförändringar och allt det där. Det är lustigt att framför allt folkpartiet har så mycket intresse för vår näringspolitik, men det är kanske förståeligt, för det man själv presente-

rar som något slags näringspolitik är inte mycket att syssla med. Det kan vara vettigare att prata om något annat i stället.

I motionen sägs det att den socialdemokratiska näringspolitiken avsåg en massa saker – man skulle flytta fram sina positioner osv. -- men en rad misslyckade företagsexperiment har fått socialdemokratien att sluta med det här. Jag tror, herr Wirtén, att man skall vara försiktig med att tala om misslyckade företagsexperiment i klump. Självfallet -- det skall jag inte förneka -- har inom Statsföretag förekommit att företag gått illa. Det har i flera fall berott på att man har köpt upp privata företag som redan gick dåligt, och sedan har man inte lyckats bättre än den private ägaren. Men om det är någonting man skall hänga den statliga företagsamheten för vill jag låta vara osagt. Jag skulle kunna plocka fram flera exempel på privata företag som de senaste åren har gått över styr. Vi har haft väldiga diskussioner om mycket stora privata företag som har lyckats mindre väl, men jag tror inte att någon socialdemokrat fördenskull har gått ut och sagt: "Det privata näringslivet är helt olämpligt att syssla med företagsamhet. Vi måste ta över alltihop till staten." Det får väl lov att vara någon proportion även på kritiken från folkpartihåll, allra helst som ni själva sitter så jämmerligt illa till i ert glashus i den här frågan. Låt bli att tala om statliga misslyckanden alltför mycket! Det kan nämligen träffa er själva.

Herr Wirtén säger också något annat, som jag skall ta upp som ett sidospår: Enligt folkpartiets filosofi måste det finnas ett expansionsutrymme innan ett statligt företag skall bildas eller innan samhället skall gå in och hjälpa fram någonting. Jag har upplevt i vissa lokaliseringssammanhang att man har sagt, att den och den lokaliseringen som arbetsmarknadsstyrelsen eller regeringen har gett bidrag till är olämplig, för det finns redan sådan industri i Sverige att det räcker till. Men är inte eljest den fria konkurrensen liksom själva livsnerven i den liberala näringspolitiken? Är inte det viktiga att det finns konkurrens? Varför skall man då klaga, om ett statligt företag kommer och konkurrerar på samma marknad? Ibland menar man helt enkelt: "Det får ingenting byggas i Norrland, för det finns redan tillräcklig industri i Syd- och Mellansverige."

Sedan vill herr Wirtén veta hur den socialdemokratiska näringspolitiken ser ut, vilka frontförändringar man har gjort osv. Det där struntpratet har vi hört så förfärligt mycket. Och frontförändringarna har jag väldigt svårt att förstå. Herr Wirtén åberopade mig beträffande det senaste näringspolitiska programmet. Det är riktigt; jag var ordförande i kommittén som arbetade fram det programmet, och jag fanns med i den som gjorde det program som antogs 1968. Följaktligen måste jag personligen ha klivit mig och ändrat mig, om det skall vara två skilda program, men det är program som är antagna gemensamt av Landsorganisationen och det socialdemokratiska partiet, och det går en klar följdriktig linje mellan de två programmen. Vad vi vill åstadkomma är ett större medinflytande för människorna i produktionen och i samhället -- också i näringspolitiken. Vi vill vara med och skapa en ekonomisk demokrati. Det är någonting som startades långt före 1968 och som fortsätter framöver. Vi vill ha en bättre planering av näringslivet, en planering där man sätter in näringslivet i dess roll i samhället. Näringslivet

är en del av det samhälle vi planerar.

Det här gör man till något förfärligt märkvärdigt och frågar: "Hur mycket statlig företagsamhet skall ni ha?" Vi har aldrig sagt att vi skall ha 5 eller 10 eller 50 eller 75 procent. Vi har sagt att de statliga företagen bör expandera på samma sätt som de privata, där detta är rimligt och lämpligt. På det sättet skall de utvecklas positivt. Vi är beredda att även fortsättningsvis från statens och samhällets sida gå in i företag – direktägda av Statsföretag, ägda gemensamt med det privata näringslivet osv. Det är ingen ändring i det fallet, herr Wirtén.

Sedan talar herr Wirtén om AP-fonderna, och så tar han fram det älskade uttrycket att nu är det fråga om en socialisering. Vad socialdemokratin och Landsorganisationen vill åstadkomma är att använda en del av AP-fondernas medel till aktieköp, och det är inte en socialisering. Så långt skall jag ge herr Lorentzon rätt, att man inte skall röra in begreppet socialisering i alla möjliga sammanhang – allt som har med statsägande att göra är inte socialisering. Nej, detta har helt enkelt att göra med att vår industri behöver kapital för att investera, för att bygga ut. Då säger man att vi kan använda en del av de löneanställdas medel för att göra detta. Men självfallet måste i så fall dessa löneanställda få insyn och inflytande i företagen på precis samma sätt som andra aktieägare har i de företag de äger. Jag tycker inte att detta är så förfärligt svårt att förstå. Jag tror att AP-fondernas användning tillsammans med en ordentlig planering för vår produktion kan leda till ett samhälle och ett näringsliv som blir bättre i takt med verkligheten.

Det är ju ändå så, herr Wirtén, att den liberala drömmen om frikonkurrenssamhället som var så förfärligt bra – man skulle inte röra i det från samhällets sida utan hålla fingrarna borta, då skulle vi leva i ett paradiset – är död överallt utom i några underliga fantasier på folkpartistiska uppbyggelsemöten. Vi måste ha en planering, en styrning av näringslivet i det här landet. Det är bara fråga om vem som styr, det är inte fråga om huruvida det skall vara en styrning. Jag tror att man skulle ha stor glädje av att folkpartiet utan förutfattade meningar studerade planeringen för näringslivet i vissa mycket kapitalistiska länder. Hur går det till i Japan, Frankrike och Italien, där näringsliv och samhälle gemensamt planerar mycket starkt för hur industrin skall utvecklas, skötas och göra framsteg? Man ser till att man skaffar de kapitalresurser som behövs för att bygga ut, och sedan diskuterar man sig fram till hur vinsterna skall fördelas. De länderna är inte att rekommendera i något annat avseende än att de, trots att de är utpräglade kapitalistiska, har en mycket hård planering för näringslivets utveckling. Om vi går ut och säger att vi vill ha någonting av detta, ja, då är vi ute för att socialisera hela det svenska näringslivet. Jag tycker detta är väldigt lustigt. Näringslivet bör – och dess bättre gör näringslivets folk det i mycket stor uträkning – tacka försynen för att de här folkpartistiska och liberala doktrinerna inte har blivit någon ledstjärna för svenskt samhällsliv under de senaste årtiondena. Jag tror att de allra flesta är glada för att sådana doktriner aldrig kommer att bli det.

När det gäller frågan om mål för statsföretagsamheten, dess omfattning och inriktning, säger utskottet precis som alla de föregående åren att

det inte finns någon anledning att ta upp den här diskussionen igen, den är helt onödig.

Sedan några ord i frågan om koncernbidrag inom Statsföretag. Det finns här i landet en lagstiftning om koncernbidrag som gäller för såväl statliga som privata företag. I några av motionerna vill man egentligen ha en särskild bestämmelse om koncernbidragen när det gäller statliga företag – där skall inte den bestämmelse som gäller på marknaden få finnas. Det är ju ingen i utskottet som har tagit upp detta – det finns ingen reservation till förmån för den här motionen – och jag skall därför gå förbi den ganska snabbt. Jag skall bara peka på en rätt underlig sak. Man säger här i något sammanhang att de statliga företag som betalar ut koncernbidrag till sina fattigare bröder är av så specifik natur att de pengarna inte borde få gå till koncernbidrag, utan de borde gå in i statskassan, och man tar bl. a. upp LKAB och Tobaksbolaget. LKAB:s koncernbidrag har i allt väsentligt gått till NJA, järnverket i Luleå. Man skall väl ändå vara ganska förblindad av en doktrin för att säga att det är så specifik verksamhet att bryta järnmalm att koncernbidrag för att tillverka tackjärn och stål av den malmen hör inte alls till samma område. Är det inte i stället så att statens järngruvor i Norrbotten, statens järnverk i Luleå, den statliga järnvägen som fraktar malmen mellan de olika platserna och det statliga kraftföretaget som levererar kraft till smältverket är en typisk koncernsammanslutning? Om detta ägdes privat, skulle koncernbidragsförflyttning inom detta område över huvud taget aldrig diskuteras. Det vore så naturligt och självklart att det var på det sättet, och det är en helt horribel tanke man har att LKAB:s pengar är så speciella att de inte i något sammanhang kan föras över till de andra företagen.

När det gäller Tobaksbolaget skall jag inte ta upp en diskussion på annat sätt än att jag vill påpeka för utskottets värderade vice ordförande, som var väldigt hovsam i sin kritik, att det är en enig styrelse i Tobaksbolaget som varit med om överförandet av koncernbidrag. Det har inte höjts några protester mot att de här koncernbidragen ges, och såvitt jag vet är det åtskilliga icke-socialdemokrater som sitter i Tobaksbolagets styrelse. Revisorerna har, enligt vad det sagts mig, godkänt förfarandet. De har helt riktigt inte haft någonting att invända – jag förstår dem. Två av revisorerna finns här i kammaren; de heter Fritz Börjesson och Carl Göran Regnéll. De har inte avstyrkt detta, och det tycker jag som sagt är helt riktigt. Varför skall man då här av ett slags partinit försöka säga någonting annat? Jag tycker att ni skall vidhålla den alldeles riktiga ståndpunkt ni haft som revisorer – stå för den och strunta i litet vilseledda partibröder som motionerar tokigt i det här sammanhanget.

Sedan har vi frågan om vidgad representation för riksdagen vid bolagsstämmor i statliga aktieföretag. Det är en lika gammal fråga som frågan om målsättningen för Statsföretag. För närvarande är det 18 av den här kammaren valda ledamöter som har rätt att delta i Statsföretags bolagsstämma. En del är med vid bolagsstämmorna – de träffas någon gång i övrigt också och får olika redogörelser från Statsföretag. Vidare lämnar Statsföretag mycket öppenhjärtiga redovisningar till näringsutskottet varje år i samband med att företagets årsredogörelse diskuteras.

Insynen i Statsföretag och därmed också i dotterbolagens verksamhet är alltså fullt tillfredsställande -- jag skulle vilja säga att den är oerhört intensiv jämfört med vad som är vanligt när det gäller andra företag. Men ändå fortsätter man med att säga, att egentligen borde varenda riksdagsman i det här landet ha rätt att gå på alla bolagsstämmor i alla de här företagen. Jag skämtade om detta i utskottet och sade, att i och för sig vore det inte så farligt om vi införde en sådan bestämmelse, för det skulle ändå aldrig komma några riksdagsmän. Av de 18 som är valda redovisar Statsföretag väldigt få som närvarande vid sammanträffandena; det är några som visar sig där. Inte ens dessa 18 kommer alltså, så intresset finns inte hos riksdagsmännen i särskilt stor utsträckning.

Men är det rimligt att man skulle tänka sig -- om det nu fanns ett intresse -- att 350 personer rasar in på bolagsstämmor och skall framföra synpunkter i diskussionen? Vi skall ha insyn i företagen, vi skall veta vad som händer -- det är jag fullt ense med er om. Men har vi inte det med den rapport som lämnas till riksdagen, med det arbete som utskottet gör och med det arbete som de 18 valda ledamöterna utför? Behöver ni hålla på med detta spegelfäkteri och säga att det behövs en bättre insyn i dessa företag, när insynen är så bra som den över huvud taget kan bli? Ägna det intresset åt att få insyn i andra företag, som vi inte vet någonting alls om! Det vore bättre använd energi.

Det har också väckts en motion om sammanslagning av Vin- & spritcentralen och Systembolaget. Jag behöver inte offra många ord på den. Frågan har tagits upp av alkoholpolitiska utredningen som lagt fram en rapport och kommer att ta ställning till frågan i sitt fortsatta arbete. I det sammanhanget får riksdagen tillfälle att behandla saken. Följaktligen avstyrker utskottet motionen med hänvisning till att frågan redan är under behandling.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till utskottets förslag på samtliga punkter.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag vet inte riktigt mot vem herr Svanberg argumenterade, när han tog upp frågan om den statliga företagsamhetens mål, omfattning och inriktning. I varje fall kände jag mig inte personligen träffad av herr Svanbergs beskrivning av liberalismen. Det var en vrångbild av vad folkpartiets näringspolitiska program innehåller. Den formen av liberalism som herr Svanberg försökte göra gällande att vi företräder är ett för länge sedan passerat stadium. Det är inte särskilt meningsfullt att föra en debatt på den nivån.

Vidare sade herr Svanberg att jag försökte göra gällande att det var något skumt med statliga företag, men jag sade precis tvärtom, herr Svanberg. Jag hänvisade för övrigt också till folkpartiets program, där det sägs klart ut -- t. o. m. i första meningen i detta avsnitt -- att statligt företagande skall ses som ett näringspolitiskt instrument i syfte att uppnå mål som inte kan förverkligas på annat sätt. Men sedan fortsatte jag med att påpeka att statlig företagsamhet i sig själv inte är något egenvärde utan bör prövas från fall till fall. Att döma av den inställning som socialdemokraterna i det senaste programmet har redovisat tycks det inte

skilja så mycket oss emellan på den punkten. Däremot hävdade jag att det finns andra inslag i det nya socialdemokratiska partiprogrammet som det finns större anledning att diskutera, därför att där föreligger det uppenbart klara ideologiska skiljelinjer mellan socialdemokratien och den sociala liberalismen.

Det går att dokumentera den saken på olika sätt. En bra väg tycker jag är att hänvisa till den rätt hårda debatt som fördes på den socialdemokratiska partikongressen om banksocialiseringen, där finansministern uppenbarligen var ganska hårt trängd av vänsterfalangen inom partiet. Vad hände då? Jo, man tog fram förslaget med AP-fonderna, som både herr Lorentzon och herr Svanberg menade inte har någonting med socialism att göra. Man enades om att använda AP-pengarna i syfte att få en bättre styrning och ett starkare inflytande över svenskt näringsliv. Och det kan väl också vara lämpligt att här erinra om vad herr Sträng slutade med att säga i den debatten. Han sade "att den vägen leder säkrare till målet – samhällskontroll över kapitalet – utan de störningar i ekonomins funktioner som en ren banksocialisering i vårt land skulle innebära". Det torde vara helt klart att finansministern insåg att detta taktiskt var en bättre väg att gå fram på än en mera direkt väg med socialisering.

Jag är litet besviken på utskottets ordförande för att han inte mer tog upp det liberala näringspolitiska program som jag rätt utförligt redovisade. Det hade varit bättre att diskutera det i stället för att skenfakta mot något som måste betecknas som 1800-talsideologier. Efter vad jag kunde uppfatta tog herr Svanberg inte upp det liberala näringspolitiska programmet mer än på en punkt. Han sade att folkpartiet menar att man skall vara försiktig med statlig företagsamhet, om man uppenbarligen har litet expansionsutrymme för den verksamhet som Statsföretag AB tänker ge sig på. Jag undrar, herr Svanberg, om det inte är ett ganska riktigt mål att man undviker att gå in och konkurrera på områden, där det fria näringslivet sköter produktionen på ett utmärkt sätt. Resultatet blir ju annars, herr Svanberg, att företag slås ut och att anställda blir arbetslösa.

Jag är fullt medveten om att man från Statsföretags sida av sysselsättningsskäl ofta måste ta regionalpolitiska hänsyn. Beträffande de målsättningar som herr Svanberg nämnde på den punkten finns det inga motsättningar oss emellan. Men det är viktigt att man är grannlaga i valet av verksamhet, så att man inte kommer i den konflikt som jag nyss skildrade.

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Herr Svanberg menade att det var svårt att förstå vad som ligger i den moderata motionens tal om att LKAB och Tobaksbolaget kan betecknas som företag som arbetar under särskilda villkor.

Jag tycker uppriktigt sagt inte att det skulle vara så svårt att förstå om man ser på dessa båda företags historia. För LKAB:s del begagnade staten sig av sin rätt att överta större delen av aktierna från den tidigare ägaren på villkor som tydligen har ansetts som mycket fördelaktiga – det sista stöder jag på den erfarenhet vi gjort inom moderata samlingspartiet, när vi motionerat om att sprida ägandet av LKAB-aktierna ut till en bredare allmänhet och då fått besked om att vi smidde lömska planer på att

beröva staten särskilt värdefulla tillgångar. Det är här inte fråga om det nära sambandet mellan järnmalmen, ett järnverk och dem som transporterar malmen ner till kusten där järnverket ligger, utan det är fråga om ett företag som har tillkommit under speciella former.

Detsamma gäller naturligtvis Tobaksbolaget. En gång i världen hade vi ett tobaksmonopol. Det är upphävt, men det gav en utomordentlig start för det nuvarande aktiebolaget och en mycket stor marknadsandel, som man sedan försvarat genom en skicklig ledning av det bolaget.

Herr Svanberg förvånade sig också över att jag hade förtigit – eller i varje fall inte omnämnt – att man inom Tobaksbolagets styrelse inte har anmält någon avvikande uppfattning när det har varit fråga om att lämna koncernbidrag till moderbolaget eller möjligen direkt till någon syster inom gruppen. Nej, jag är medveten om att man inte sett några sådana reservationer. Hur resonemanget har gått inom styrelsen vet väl varken herr Svanberg eller jag, så det skall vi kanske inte spekulera över. En viss ledning får man genom skrivningarna i styrelseberättelserna, som i varje fall inte andas någon entusiasm över den nya uppläggningsen när det gäller att disponera vinsterna inom Tobaksbolaget eller vinsten inom LKAB.

Så fick herr Börjesson i Glömminge och jag en liten snärt för att vi som revisorer i Tobaksbolaget inte heller har opponerat oss mot vinstöverföringen. Men vad skulle vi ha för skäl att opponera oss? Jag framhöll i mitt anförande – och det står också i den motion som föranledde mitt anförande – att vi är fullt på det klara med att det 1969 förutsattes att de statliga bolagen inom AB Statsföretag skulle ha rätt att använda systemet med koncernbidrag. Som revisorer konstaterar vi att förfarandet är i överensstämmelse med den paragraf i kommunalskattelagen, som jag i mitt förra anförande direkt nämnde med paragraf och moment. Då kan det inte vara rimligt att som revisor anmäla tveksamhet. Tveksamheten anmäler jag som politiskt verksam med uppdrag från väljare, som är vana vid att det är riksdagen som bedömer och fattar beslut om väsentliga investeringar i de företag som riksdagen är huvudman för. Vi har nu genom detta arrangemang med ett holdingbolag, under vilket en rad betydelsefulla och kapitalkrävande företag sorterar, fått ett system där vi inom riksdagen inte helt och hållet sidesteppats – det har jag aldrig gjort gällande – men där vi kommer i efterhand på ett sätt som för många av oss ter sig irriterande.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Herr Regnéll säger att han och herr Börjesson i Glömminge fick en snärt för att de som revisorer inte hade opponerat sig. Men jag sade inte något som kan tolkas på det sättet, utan jag framhöll tvärtom att ni som revisorer hade handlat helt riktigt. Jag bara frågade varför ni här för ett annat språk. Någon snärt har jag alltså inte utdelat utan i stället framhållit att detta var en mycket riktig åtgärd av revisorn herr Regnéll. Jag tror att han är en mycket skicklig revisor. Jag vet inte varför han opponerar sig i dag, och jag tror inte heller att detta ligger så djupt hos herr Regnéll.

Men sedan frågar herr Regnéll -- och det förvånar mig mer -- om det

Onsdagen den
7 mars 1973

Statliga företag

är så svårt att inse att LKAB och Tobaksbolaget är speciella företag. I fråga om LKAB, som jag tog upp i mitt anförande, säger herr Regnéll att det inte är någon väsensskillnad mellan ett järnverk och en gruva — på den punkten ger herr Regnéll mig rätt. Men det märkliga var enligt herr Regnéll det speciella sätt på vilket staten kommit över detta bolag. Antag att staten i stället för Grängesberg hade lämnat företaget och att detta alltså hade blivit privatägt! Skulle då någon inom moderata samlingspartiet eller inom något av de andra borgerliga partierna haft någonting att invända om detta företag hade anlagt ett järnverk vid kusten och gett det koncernbidrag? Jag tror inte det! Jag tror att detta är ett slags konstruktion. Jag återkommer till vad jag sade i mitt förra anförande: Ni talar om konkurrens på lika villkor och att statliga och privata företag skall behandlas lika, men när det kommer till kritan vill ni att de statliga företagen skall behandlas på ett hårdare och mycket mer misstänksamt sätt än de privata.

Därmed kommer jag tillbaka till vad herr Wirtén sade. Han påstår att jag försökte göra gällande att han skulle ha sagt att det var något skumt med statliga företag. Jag sade inte att herr Wirtén uttryckt sig på det sättet, men hela motionen går ju i den andan; man måste ha en särskild bevakning av de statliga företagen, varje statligt företag måste prövas särskilt noga och på ett helt annat sätt än privata företag. Innebär inte det att man tycker att den statliga företagsformen är någonting som särskilt måste bevakas för att det inte skall bli tokigt?

Herr Wirtén säger vidare att han inte känner igen liberalismen i min skildring. Det är väl inte så underligt; herr Wirtén lika litet som jag eller någon annan människa vet väl egentligen vad liberalism är — det är litet luftigt prat i olika sammanhang. Därför kan vi lämna den saken åt sidan.

Herr Wirtén framhåller att statligt företagande inte har något egenvärde i sig. Jag tror inte att vi är helt ense på den punkten, men låt oss inte nu tvista om den saken — jag skall ta upp den i ett annat sammanhang.

Herr Wirtén kommer återigen tillbaka till det socialdemokratiska näringspolitiska programmet och säger att i det fria programmet finns vissa inslag som är mycket farliga — farliga därför att de innebär en socialisering av näringslivet. För att belysa detta tar han upp diskussionen på den socialdemokratiska partikongressen i höstas om banksocialiseringen. Det hade varit mycket nyttigt för herr Wirtén att lyssna på den diskussionen och lära sig hur man inom ett parti kan diskutera väsentliga ting. Vi var överens om att bankväsendet eller näringslivet i dess helhet inte får bli en stat i staten utan att samhället och medborgarna måste ha kontroll över verksamheten. Vi kan diskutera olika metoder för att åstadkomma den kontrollen.

Vidare skulle herr Lorentzon och jag ha sagt att AP-fonderna inte var någon inkörsport till socialism. Nej, absolut inte till den form av socialism som herr Wirtén talar om. Jag anser att användandet av branschfonder och AP-fonder och över huvud taget av gemensamt ägt kapital på sikt kommer att leda till att vi får ett större medborgarinflytande i näringslivet eller vad jag skulle vilja kalla en bättre ekonomisk demokrati. Kalla det gärna demokratisk socialism, men det är inte fråga

om en socialisering i den meningen att staten skall äga allting. AP-fonderna ägs inte av staten utan av de anställda.

Så har vi hela denna historia om att finansministern fick kämpa mycket hårt på partikongressen när det gällde förslagen om banksocialisering och att han ansåg att det näringspolitiska programmet var en säkrare väg än ett förstaförslag av bankerna till socialism. Jag tror att herr Wirtén använde uttrycket till "styrning", och då är vi kanske inne på någonting helt annat och då blir kanske herr Wirténs tolkning mera riktig. Men herr Wirténs omsorg om finansministern är säkerligen alldeles onödig – jag tror inte att finansministern kände sig så förfärligt illa ute på kongressen.

Låt mig sedan bara säga en sak till. Herr Wirtén talar om att man skall vara försiktig med en statlig industrietablering på ett område, där landets produktion redan är tillräcklig. Ja, det är väl egentligen inte denna princip vi diskuterar, utan jag tog upp vissa saker som hänt när det gäller lokaliseringspolitiken.

Eftersom det inte passar med regionalpolitik, kan jag gå ännu längre tillbaka och ta någonting som inte är så färskt. Det järnverk som nu finns i Luleå är ungefär 30 år gammalt. Innan det nuvarande järnverket kom till pågick i 20–30 år försök att bygga ett järnverk i Luleå, ständigt under motstånd från de mellansvenska järnbruken. Det sades hela tiden att det inte fanns plats för ett järnbruk i Luleå. De som talade om att bygga detta järnverk möttes hela tiden av påståendet att det inte behövdes något nytt järnverk i Sverige och att det redan rädde överproduktion. Järnverket kom emellertid till och ökar sin produktion till det tredubbla. Jag tror inte man skall säga att det inte finns plats för det.

Jag föreställer mig att herr Wirtén, i stället för att uppträda som något slags kriorättare när det gäller socialdemokratiska näringsprogram, borde fundera på vad folkpartiet egentligen vill i dessa frågor, om det över huvud taget vill något annat än att uppträda såsom kritiker av socialdemokratin. Har ni något positivt som ni själva vill? Jag har börjat fundera på om ni egentligen har det. Herr Wirténs förklaringar gav inte någon bättre bild av hur det liberala programmet ser ut.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Jag skulle egentligen inte ha behövt begära ordet, eftersom herr Svanberg nu inte har polemiserat mot mig. Men han sade i ett sammanhang i sitt första anförande bl. a. om jag hörde rätt, att han så långt ger mig rätt att de statliga företagen inte har något med socialism att göra. Detta är i och för sig glädjande från en synpunkt men tråkigt från en annan.

Man får gång på gång höra socialdemokrater tala om att företag "socialiseras", trots att vi lever i detta kapitalistiska Sverige. När man vet hur företagen sköts och känner arbetarnas uppfattning om dessa statliga företag, misskrediterar man socialismen om man uttalar sig på det sättet. Därför anser jag det glädjande att herr Svanberg uttryckte sig som han gjorde.

A andra sidan är det tråkigt att man när det gäller de statliga företagen inte kan ge någon anvisning på kampen för och vägen till socialism. Så är

det faktiskt i verkligheten. Jag vill i detta sammanhang ta upp en enda fråga, som skulle kunna göra de statliga företagen populära bland de anställda. Jag tänker då närmast på demokratin på arbetsplatsen och i arbetslivet i övrigt. Demokratin skulle ju ha sin givna plats i dessa företag, men när det gäller exempelvis LKAB och de 31 teserna ligger det till på ett annat sätt. Jag skall inte närmare uppehålla mig härvid.

Kan inte de statliga företagen ställa demokratin i förgrunden på ett helt annat sätt än som hittills skett? Man har ju alla möjligheter att appellera till arbetarna och deras trängtan efter demokrati och medbestämmanderätt. Hur många privata företag exempelvis har inte förstått att appellera till solidariteten hos de anställda. Om man läser den ena företagstidningen efter den andra, får man där se att de privata företagen förstår vad detta egentligen betyder. Man talar om vi-andan inom det och det företaget. Men arbetarna vet mycket väl att det som står skrivet i en företagstidning inte stämmer med verkligheten, för på arbetsplatsen råder inte denna vi-anda. Det går inte att skapa denna solidaritet med ett privatkapitalistiskt företag. Men i de statliga företagen finns alla möjligheter att skapa demokrati och knyta an till den solidaritetskänsla som ligger i botten hos anställda i samhällsägda företag. Trots detta är de statliga företagen i stort sett uppbyggda som de privatkapitalistiska. Demokratikravet möts med kalla handen. De statliga företagen drivs i stort sett efter samma principer som storkapitalets företag.

Jag vill endast lägga denna aspekt på frågan; behovet av demokrati och betydelsen av arbetarnas hemkänsla i de företag som samhället äger.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort i det här inlägget.

Jag vill inte alls uppträda som någon kriorättare vad beträffar det socialdemokratiska programmet, herr Svanberg, och jag har inte heller gjort det. Vad jag har försökt göra är att peka på en tydlig positionsförändring från 1968 till 1972, men detta vill herr Svanberg inte närmare diskutera. I de punkter där det finns en logisk fortsättning från 1968 till 1972 har jag inte kommenterat dem.

Det är trist att höra herr Svanbergs slängar om den luftiga liberalismen. Jag tycker det också är rätt häpnadsväckande att den socialdemokratiska gruppledaren inte mer har försökt att sätta sig in i folkpartiets nya program och inte är mer villig att i konkreta termer diskutera det programmet.

När det gäller etableringen av Norrbottens järnverk borde herr Svanberg väl veta om att folkpartiets dåvarande ledare stöttade den lokaliseringen lika mycket som någon socialdemokrat.

Slutligen vill jag, med anledning av vad herr Svanberg sade om att vi vill försöka få till stånd en hårdare behandling av de statliga företagen än av de privata, säga att detta påstående är felaktigt. Vi har sagt att det skall vara konkurrens på lika villkor.

Om nu herr Svanberg har den uppfattningen att vi skulle ha någon skum avsikt med motion och reservation, är det väl bäst att vi får till stånd den begärda utredningen om den statliga företagssektorn, så att partierna får redovisa sina ställningstaganden till den verksamheten. Det

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag får gratulera herr Lorentzon till att han kom på någonting som han kunde använda som polemik mot mig – jag vill gärna diskutera med honom. Jag tyckte emellertid att han bitvis talade om andra ting, och det var för den skull jag inte tog upp så mycket av vad han sade.

Jag har påstått, sade han, att statligt företagande ingenting har med socialism att göra. Vad jag sade var att det inte *behöver* ha det, och det står jag för. Vi kan ta ett typiskt exempel: bankväsendet i Frankrike är helt socialiserat och alltså helt samhällsägt, men jag tror inte det finns särskilt mycket av socialism i Frankrike.

Herr Lorentzon talade med darr på rösten om att han vill ha så mycket demokrati. Jag skulle vilja vända på det och fråga vad statskapitalism har med demokrati att göra. Socialismen kan nämligen också förverkligas i form av en järnhård statskapitalism och då finns det ingen plats för demokrati. Vad jag talade för är ett samhällssystem med ett näringsliv där de många människorna – vi alla – är med och bestämmer i stället för att styras av ett antal hänsynslösa privatkapitalister eller av några få järnhårda statskapitalister. Bägge dessa system är lika fördömliga. Den ekonomiska demokratin med medinflytande för alla är vad jag strävar efter. – Det var detta om detta.

I övrigt vet jag inte om herr Wirtén och jag har mycket mer att diskutera. Vad beträffar uttrycket "slängar om den luftiga liberalismen" vill jag säga att jag har svårt att hitta någon ekonomisk substans i liberalismen, alldeles bortsett från folkpartiets näringspolitiska program; men det var inte detta jag diskuterade just då.

Det har skett en förändring, säger herr Wirtén, i det socialdemokratiska näringspolitiska programmet. Ja, varje program som är värt beteckningen program utvecklas väl; inget parti står, förmodar jag, stilla i sin utveckling. Om herr Wirtén läser programmet, skall han finna att det uttryckligen har sagts, att det utgör en vidareutveckling av det program som antogs 1968. Det har inte skett några förändringar i de grundläggande värderingarna, men självfallet måste de år efter år byggas på. Vi kan inte hålla på med samma sak när en del är verkställt. Och så går vi vidare med det här programmet.

Sedan tycker jag inte att vi skall ta upp någon diskussion om huruvida herr Wirtén vill ha en hårdare behandling eller inte av de statliga företagen. Om inte herr Wirtén vill det, vartill skall då detta ideliga motionerande och ideliga tjtande tjäna till, detta misstänkliggörande att det i varje fall är något skumt när det gäller socialdemokratin behandling av de statliga företagen. Om det inte är något skumt i fråga om statligt företagande, måste det vara något annat som ligger bakom. Vi har inte ett sådant behov av att motionera om det privata företagandet i varje sekund, att vi säger att det bör kontrolleras så och det bör kontrolleras så. Det ligger inte någon logik i att säga att man inte ser speciellt kritiskt på statligt företagande, när man ändå riksdag efter riksdag håller på med att ta upp sådana här frågor. Samtidigt säger man: Det gäller inte alla

företag men det gäller de statliga.

Jag har svårt att förstå detta och jag har även svårt att förstå att man sedan kan gå upp och säga: Vi är lika intresserade av statliga företag som socialdemokraterna. Låt mig betvivla att ni verkligen är det. Det är väl vargens intresse för lammet.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Jag har icke -- vilket framgår av protokollet -- talat om någon järnhård statskapitalism i Sverige. Inte alls. Vad jag talade om i mitt anförande var arbetarnas medbestämmanderätt i de statliga företagen och om demokratin på arbetsplatserna. När herr Svanberg kan få detta till järnhård statskapitalism, måste han vara litet underlig i hjärnkontoret.

Men jag förstår att jag trampade herr Svanberg på en mycket öm tå. Ni har i många år hållit på med dessa företag och använt samma metoder som privatkapitalismen, ja ännu värre. Jag vet inget privatkapitalistiskt företag i det här landet som använder de 31 teserna.

Det är det som ligger i botten och det är detta som oroar så kolossalt, herr Svanberg. Jag menade inte alls att vi skulle komma i polemik med varandra. Det var inte fråga om det. Jag tycker att herr Svanberg har skött sig alldeles utmärkt när han talat om de borgerliga partiernas uppfattning. Jag förde arbetarnas talan, nämligen att också dessa skulle få någonting att säga till om för att kunna känna solidaritet med och hemkänsla för de företag som ju skall vara folkets.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag tror inte att detta är den lämpliga platsen att diskutera LKAB:s företagspolitik, dess sätt att uppträda mot de anställda osv. Jag tror att herr Lorentzon har sugit tillräckligt länge på den karamell som hette LKAB-strejken. Sluta med detta nu!

Om vi skall diskutera frågan om de anställdas trivsel och inflytande i näringslivet, är jag beredd att göra det. Vi skall verka för att dessa viktiga faktorer skall öka över hela linjen. Men det skall inte bara gälla de statliga företagen utan även de privata. Det skall ske med hjälp av lagstiftning och de fackliga organisationernas arbete. Att uppnå ett större medinflytande, en större trivsel, en större hänsyn till de anställda är socialdemokratiens mål i sammanhanget.

Ordet socialism kan användas i många former, herr Lorentzon. Den form av socialism som de flesta tänker på när de använder ordet är just en järnhård statskapitalism. Men jag frågar då: Var finns demokratin? Socialism i form av samhällsägande finns i Frankrike. Jag anser inte att det där finns någon socialism i den mening vi menar. Det är privatkapitalismen som regerar där.

Herr LORENTZON (vpk):

Herr talman! Herr Svanberg menar att man också skall tala om det privata företagandet när man talar om demokrati och medbestämmanderätt. Ja, det är självklart! Men vad jag här har talat om är att Statsföretag AB skall gå före med gott exempel. Det är statsföretagen vi nu diskuterar

och icke de privata storkoncernerna, inte heller de multinationella företagen. Dem kan vi ta upp i ett annat sammanhang. Så lätt kommer man inte undan frågan som genom att bara hänvisa till de privata stora företagen. Men det är självklart, att vi även därvidlag skall kämpa. Här är det dock fråga om att de statliga företagen skall gå före med gott exempel. Det är så jag har ställt frågan, herr Svanberg, och svaret på den har vi ännu inte fått.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Regnéll m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Regnéll begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Regnéll m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Regnéll begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	160
Nej	-	141
Avstår	--	5

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Regnéll m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Regnéll begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 9 punkten 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Regnéll m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Regnéll begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	-	159
Nej	-	145
Avstår	-	1

§ 3 Vidgad rätt till återlån från allmänna pensionsfonden, m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 13 i anledning av motioner om vidgad rätt till återlån från allmänna pensionsfonden, m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1973:821 av herrar Olof Johansson i Stockholm (c) och Andersson i Örebro (fp) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning,

1. att arbetsgivare med mindre än 500 anställda fick möjlighet att för återlån utnyttja de ATP-avgifter, som inbetalats under loppet av de fem senast förflutna åren,

2. att återlån för arbetsgivare med mindre än 500 anställda fick ske upp till 75 % av inbetalda avgifter samt

1973:945 av herr Nordgren m. fl. (m) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde förslag syftande till ökad tillgång till lånemedel från allmänna pensionsfonden speciellt för de små och medelstora företagen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:821,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:945.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Wirtén (fp) och Sjönell (c) som ansett att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen med bifall till motionen 1973:821 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till ändring i reglementet angående allmänna pensionsfondens förvaltning i enlighet med vad reservanterna anförde,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:945,

2. av herr Regnéll (m) som ansett att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:821,

2. att riksdagen med bifall till motionen 1973:945 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag syftande till att särskilt de mindre och medelstora företagen skulle få ökad tillgång till lånemedel ur allmänna pensionsfonden.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! De mindre och medelstora företagens finansieringsproblem har givetvis uppmärksamats i många sammanhang. Särskilt gäller detta tillgången på riskvilligt kapital och problem i samband med kreditrestriktioner.

Av undersökningar som har gjorts visar det sig att denna företagargrupp ser finansieringsproblemen som de viktigaste. Även om grundprincipen för företagsfinansiering är att företagets ägare själv i första hand skall stå den ekonomiska risken av verksamheten genom att satsa av det egna kapitalet en viss del i förhållande till kapitalanvändningen i företaget, så måste han ju vid sidan av det egna kapitalet anskaffa sådant utifrån. Nu finns det ju självklart ett flertal låneformer för de mindre och medelstora företagen, men det har ju klart visats vid olika utredningar att just den här företagargruppen har betydande svårigheter att i vissa sammanhang på ett tillfredsställande sätt kunna tillgodose sitt kapitalbehov. Att gå ut på aktiemarknaden kan endast de största företagen göra. För de mindre företagen utgör inte heller den här formen någon realistisk finansieringsmöjlighet med tanke på de krav som man skall uppfylla för att ett företag skall kunna bli börsintroducerat.

De ofta förekommande svårigheterna med kapitaltillförseln för de mindre företagen kunde underlättas om mera generösa återlåneregler gällde för allmänna pensionsfonden. När allmänna pensionsfonden inrättades ställde man ju stora förhoppningar på att just den här företagargruppen skulle få en del av sina kapitalbehov tillgodosedda. Nu visar det sig att dessa förväntningar inte infräts. Det är ju alldeles klart att den tredje fondstyrelsens medel, dit avgifterna kommer från enskilda arbetsgivare med mindre än 20 anställda samt arbetsgivarnas egenavgifter, inte utnyttjas i någon större utsträckning när det gäller återlån. Denna fond förvaltar ju för närvarande 10,7 miljarder. Av senaste årets redovisning visar det sig ju att endast 0,2 procent återlånats. Vi har tagit upp det här i en motion som vi behandlat i näringsutskottets betänkande. Herr Olof Johansson i Stockholm och jag har föreslagit att man skall få till stånd en ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning. Vi anser att arbetsgivare med mindre än 500 anställda bör få möjlighet att för återlån utnyttja AP-avgifter som inbetalts under de senaste fem förflutna åren. Vi menar alltså att man skall kunna ackumulera denna summa, att man skall kunna få låna tillbaka 75 procent av dessa inbetalda avgifter. Det vore ett realistiskt sätt att lösa en del av de mindre företagens kapitalbehov.

Det här är ju ingen ny fråga. Vi har ju diskuterat den under många år, och utskottet har i år, liksom tidigare, hänvisat till kapitalmarknadsutredningen. Men eftersom kapitalmarknadsutredningen sedan 1968 har suttit och grunnat på problemet hur slantarna i AP-fonderna skall fördelas, tycker man att den fram till 1973 rimligtvis borde ha kunnat lägga fram ett förslag. Utskottet hänvisar till utredningen och avstyrker som tidigare motionerna.

Vi som står för reservationen anser att man kan gå förbi kapitalmarknadsutredningen och fatta ett beslut om mera generösa återlånemöjligheter. Trots allt visar statistiken från AP-fonden att de mindre företagen inte haft och inte har realistiska möjligheter att i något större mått återlåna de under året inbetalda pensionsavgifterna. Nu får man låna tillbaka 50 procent av under året inbetalda avgifter. Detta blir ingen större summa. Vi är alldeles säkra på att man – det framgår av den tidigare debatten – på olika håll ställer förhoppningar på att AP-fonden

Onsdagen den
7 mars 1973

*Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.*

skall få rätt stor betydelse för näringslivet, och jag vill ganska starkt understryka att detta är möjligt, bara man ger näringslivet och framför allt de mindre företagen realistiska möjligheter till återlån.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kam-
marens förhandlingar.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Redan år 1959 framhöll departementschefen i proposi-
tionen 100 att en betydande del av AP-fondens medel borde återlånas till
dem som erlagt avgifterna. Utvecklingen har emellertid visat att departe-
mentschefens ambitioner i det avseendet hittills inte kunnat fullföljas.
Totalsiffran för återlånen, 5,5 procent av fondens totala placeringar, kan
näppeligen anses motsvara "en betydande del". Än mer otillfredsställan-
de är det att de minsta företagen, de som sysselsätter 20 personer eller
färre, har så små möjligheter till återlån att deras återlåneandel är endast
0,2 procent av de totala fondplaceringarna.

Att möjligheterna till återlån är så pass begränsade, vilket närmast
gäller de mindre företagen, har sin grund i gällande regler. Från Sveriges
hantverks- och industriorganisation, Köpmannaförbundet, Företagareför-
bundet m. fl. näringsorganisationer har detta upprepade gånger påpekats.
Gång efter annan har det i motioner från moderata samlingspartiet,
folkpartiet och centerpartiet framförts förslag till andra regler respektive
möjligheter att kanalisera ut medel ur AP-fonden till mindre och
medelstora företag. Dessa förslag har avslagits med hänvisning till
kapitalmarknadsutredningen. Emellertid tillsattes denna redan 1968, och
den förefaller arbeta på mycket lång sikt. Den avgav visserligen ett
betänkande förra året, men där fanns ingen lösning på det i motionen
änjo aktualiserade problemet.

Man måste fråga sig, varför regeringspartiet så nonchalerar egna löften
till och förslag från den här sektorn – de mindre företagen – inom
svenskt näringsliv, som ändå sysselsätter en betydande del av den svenska
arbetskraften. Med dagens bekymmersamma läge på arbetsmarknaden
synes det mig alldeles särskilt allvarligt och betänkligt. Regeringen har ju
mer än en gång betonat att en av förutsättningarna för en snabb
återhämtning inom vår ekonomi är, att investeringarna inom näringslivet
ökar. Från regeringshåll har uttalats, att företagen bör investera nu, när
det finns gott om lånemedel. Emellertid är situationen sådan, att
tillgången på långfristiga lån för de mindre och medelstora företagen inte
är god.

De mindre och medelstora företagens viktigaste källa för bundna långa
krediter är de av staten och affärsbankerna gemensamt förvaltade
instituterna AB Företagskredit och AB Industrikredit, vilkas verksamhet är
inriktad just på dessa företagsgrupper. I dag förses såväl Industrikredit
som Företagskredit huvudsakligen med medel från AP-fonden. Behovet
av lånemedel överstiger emellertid för närvarande avsevärt vad AP-fonden
anser sig kunna ställa till institutens förfogande. I dag finns en balans av

färdigbehandlade och beviljade kreditansökningar hos Industrikredit och Företagskredit på 250 miljoner kronor. Detta är krediter som för närvarande inte kan lyftas på grund av en akut kapitalbrist inom instituten. Det beräknas att behovet av lånemedel för Industrikredits och Företagskredits vidkommande under året kommer att uppgå till ca 1 miljard kronor. Däremot har kapitalmarknadsutredningen föreslagit att AP-fonden skall teckna aktier i vissa företag. Detta förslag innebär inte någon förbättring av kapitalförsörjningen för de mindre och medelstora företagen. För dem kan det t. o. m. innebära en försämring, eftersom de större företagen genom förslaget skulle få ytterligare en kanal för AP-medel, som inte står de mindre företagen till buds.

Vi anser det mot denna bakgrund angeläget att underlätta de mindre och medelstora företagens kapitalförsörjning genom t. ex. följande åtgärder:

1. att AB Industrikredit och AB Företagskredit från AP-fonden snarast tilldelas medel så att balansen av beviljade men ej utbetalade lån kan elimineras,

2. att AB Industrikredit och AB Företagskredit för år 1973 ges erforderlig kapitalförsörjningsram,

3. att nya kanaler för de mindre företagens försörjning med medel från AP-fonden skapas, exempelvis genom ökade möjligheter för bankerna till lån i fonden för ändamålet samt

4. att det nya kreditaktiebolaget Företagskapital AB bereds möjlighet upptaga lån hos pensionsfonden, så att medel från fonden även denna väg kan investeras i de mindre och medelstora företagen.

Om inte den i motionen 945 och i reservation 2 aktualiserade och här framförda problematiken kan behandlas med förtur av kapitalmarknadsutredningen för att få en acceptabel lösning inom en snar framtid, bör enligt vår mening en i särskild ordning skyndsamt tillsatt utredning ta sig an frågan.

Herr talman! Jag ber med detta att få yrka bifall till reservation nr 2 av herr Regnéll.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Som så många gånger har påtalats och visats i debatter här i kammaren är kapitalbehovet det kanske besvärligaste och mest intrikata problemet för våra mindre företag. De arbetar med ett mycket litet eget kapital, och det är kanske av naturliga skäl som de gör det — de har små möjligheter att förmera det kapital som arbetar inom företagen och på det sättet öka det egna kapitalet. De här förhållandena behöver jag kanske inte närmare analysera utan bara notera och konstatera att det är på det sättet. De små företagen arbetar med ett litet, förmodligen alldeles för litet eget kapital. Kapitalförsörjningen får därför i stor och kanske alltför stor utsträckning ske genom tillsats av främmande kapital.

På den här punkten uppkommer tyvärr en diskriminering av de mindre företagen som blir alltmer accentuerad ju mera tiden går och ju mera möjligheterna till långa krediter försvinner i fjärran för dessa små företag. De korta krediterna, som de små företagen i huvudsak är hänvisade till, är dyra och riskabla och vid många tillfällen svåråtkomliga krediter. Med det

Onsdagen den
7 mars 1973

*Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.*

sista avser jag de kreditrestriktioner som gång efter annan sätts in och som i första hand och hårdast träffar de mindre företagen. Dessa korta krediter är utomordentligt riskabla, och det är i huvudsak dem som de små företagen kan disponera. Av naturliga skäl kan ju inte småföretag t. ex. gå ut på obligationsmarknaden och skaffa sig långa krediter genom att lägga upp obligationslån.

När AP-fonden kom till sågs denna fondbildning av de mindre företagen som en ljusning i läget, och man knöt väsentliga förhoppningar till att orättvisan och den kontinuerliga diskrimineringen av småföretag skulle bli mindre, kanske t. o. m. upphöra, genom att denna fond kunde ge tillgång till långa krediter även för de små företagen. Utvecklingen har emellertid, lindrigt talat, blivit en stor besvikelse.

Siffrorna beträffande återlånen och fördelningen på större och mindre företag är närmast skrämmande. Herr Andersson i Örebro har kort berört och herr Nordgren kanske mera utförligt redogjort för hur det ligger till med den saken. Jag skall bara helt kort repetera att från den andra fonden för företag med mer än 20 anställda har återlånen uppgått till 10,3 procent. Från den tredje fonden, som furnerar företag med färre än 20 anställda med krediter och alltså skall ge återlånemöjligheter till sådana företag, uppgår återlånen bara till 0,2 procent. Jag tycker att de siffrorna talar för sig själva.

Vi har under många år från vårt håll försökt få bättre och framför allt mera rättvisa förhållanden. Låt mig ställa en fråga: Kan någon från regeringspartiet eller utskottsmajoriteten förklara, om det är en naturlag att diskrimineringen av småföretagen skall fortsätta? I det här sammanhanget gäller det bristen på långa krediter. Bör samhället försöka utjämna dessa orättvisor? Om svaret på den senare frågan blir ja, måste man efterlysa bättre och mera engagerade insatser från samhällets sida när det gäller långa krediter till småföretagen.

Våra förslag i motionen 821 är förslag som innebär ett steg på vägen. Jag betonar, herr talman, att det bara är steg på vägen mot mera rättvisa förhållanden och mindre diskriminering av småföretagen, när vi säger att småföretag med mindre än 500 anställda måste få ackumulera avgifter i fem år och få återlån på upp till 75 procent.

Utskottsmajoriteten hänvisar till 1968 års kapitalmarknadsutredning och säger att man måste avvakta dess arbete. Jag kan inte, herr talman, beteckna detta som något annat än den obotfärdiges förhinder. Det kan dröja väldigt länge, kanske åtskilliga år, innan den utredningen framlägger något förslag. Medan gräset gror så kanske inte kon dör, för småföretagarna är väldigt uthålliga, men kon sinar. Och det är mycket allvarligt, eftersom småföretagen spelar en så betydelsefull roll inte minst för sysselsättningen. I småföretag med färre än 20 anställda finns det dock tillsammans mer än 1 miljon anställda. Småföretagen är betydelsefulla även för produktionen. Det finns inget som helst samhällsintresse av att denna ko bildligt talat skall sina; det finns anledning se till att den mjölkar åtminstone lika mycket som tidigare. Att situationen verkligen är allvarlig, jag skulle nästan vilja säga desperat, framgår av ett förhållande som herr Nordgren var inne på och som jag bara kort skall beröra. När vi under många år klagat över småföretagarnas svårigheter att få långa

Onsdagen den
7 mars 1973

*Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.*

krediter och påpekat att de i detta sammanhang måste få sin rättvisa del av AP-fondens medel, har man ständigt från socialdemokratiskt håll hänvisat till AB Industrikredit och AB Företagskredit. Det är två förträffliga institut, har man sagt, och det håller jag gärna med om. De turnerar småföretagen med långa krediter från AP-fonderna. Som herr Nordgren påvisat är länebehovet vid de instituten ungefär 1 miljard för det här året. Det är inte något sensationellt högt belopp med hänsyn till dels att antalet småföretagare uppgår till åtskilliga tiotusental, dels att företag med - om jag minns rätt -- upp till 500 anställda står i kö och vill låna från dessa två institut. Det har blivit en alarmerande stockning i fråga om kreditansökningar på en kvarts miljard kronor. Och det gäller då ansökningar som är behandlade och lån som är beviljade men som inte kan effektueras på grund av brist på kapital - ett kapital som enligt uppläggningsen av finansieringen skall lånas ut huvudsakligen av AP-fonden.

Jag skall inte diskutera just den här frågan vidare i dag - den diskussionen får föras i annat sammanhang. Men förhållandet visar hur angeläget det är att förslagen i motionen 821 realiseras utan dröjsmål och utan ett trankilt väntande på ett utredningsförslag som kanske över huvud taget inte läggs fram eller som i varje fall inte läggs fram förrän någon gång efter 1975. Det är angeläget att man nu tar ett steg på vägen genom att förverkliga förslagen i motionen 821.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Frågan om företagets återlånerätt från allmänna pensionsfonden har genom motioner i olika varianter diskuterats i riksdagen praktiskt taget varje år sedan ATP-systemets tillkomst. Kraven i år som de framförts i motionerna och följts upp i reservationerna är liksom tidigare sådana att utskottsmajoriteten inte har kunnat acceptera dem.

Som vi hörde av herr Andersson i Örebro och av herr Sjönell kräver man att vi omedelbart skall besluta att återlånerätten skall höjas från nuvarande 50 till 75 procent av avgiftsbeloppet. Men inte nog därmed; man kräver också en ackumulering av lånemöjligheterna under fem år.

1968 års kapitalmarknadsutredning har, som vi alla vet, till uppgift att granska systemet med återlånerätten från allmänna pensionsfonden. Nog bör vi avvakta utredningens förslag innan några ändringar görs!

I reservationen 2 framhålles att den vidgning av återlånerätten som krävs i motionen 821 är av alltför begränsad innebörd. I stället krävs här att kapitalmarknadsutredningen med förtur skall utreda hela frågan om återlåneinstitutionen för främst de mindre och medelstora företagen.

Vad man pekar på i reservationerna är i första hand att återlånen från tredje fondstyrelsen ligger så lågt som vid 0,2 procent. Detta skulle enligt reservanterna ha sin grund i gällande regler. Det är kanske inte så lätt att på rak arm säga vad den låga procentsiffran beror på. Jag skulle möjligen kunna föreställa mig att den beror på att vederbörande företag av bankinstitutet inte anses kreditvärdiga. Vi måste ju ha garantier för att

Ondsdagen den
7 mars 1973

*Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.*

pengar som utlånas förräntar sig och fyller sin primära uppgift – att säkra pensionen åt pensionstagarna. Det är som bekant inskrivet i reglementet för pensionsfonden, att den skall förvaltas så att den blir till största möjliga gagn för försäkringen. Därvid skall det iakttagas att placeringen av fondmedlen tillgodoser kravet på betryggande säkerhet, god avkastning och tillfredsställande betalningsberedskap. Jag har svårt att tro att betalningsberedskapen kan uppehållas, om man skulle tillmötesgå kraven på ackumulerad återlånerrätt.

För övrigt menar jag att man skall göra klart för sig, att det inte blir en enda krona mer att låna, totalt sett, om vi vidgar återlånerrätten. Jag delar herr Sjönelles uppfattning att det i vissa fall finns svårigheter för de små och medelstora företagen, men om vi skulle bevilja dem ännu mer är frågan ändå: Kan de utnyttja det? Jag föreställer mig att deras dilemma är att de inte kan ställa säkerhet. Herr Sjönell och ni andra som företräder reservationerna menar väl ändå inte att man utan någon säkerhet kan låna ut AP-fondernas pengar? Det finns ju institut tillskapade för att tillgodose de små och medelstora företagen, och det är inte obetydliga summor av AP-fondernas pengar som går dit.

Jag är väl medveten, herr Sjönell, om att vi är beroende av de små och medelstora företagen – vi är givetvis beroende av företagsamheten över huvud taget – och vi skall väl försöka se till, att de får de kapitalresurser som är nödvändiga, men jag ser inte några möjligheter att lösa problemen på det sätt som ni nu har föreslagit. Vi vet ju att alla pengar i AP-fonderna är ute och arbetar i vårt näringsliv redan i dag. Jag är inte heller säker på att vi skulle nå den ur samhällets synpunkt bästa fördelningen av resurserna, om vi tillmötesgick de framförda kraven.

Vi som bildar utskottsmajoriteten vill på den här punkten lugna oss tills vi har tagit del av vad kapitalmarknadsutredningen kommer med. Först då, och i ett sammanhang, vill vi bedöma de här frågorna.

Herr talman! Med de här orden ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Herr Bengtsson i Landskrona framför den teorin om varför de mindre företagen inte har utnyttjat möjligheterna till återlån, att de kanske inte är kreditvärdiga. Det är självklart att banken skall göra sin bedömning av ett företags kreditvärdighet, men även om det ofta påpekas att de mindre och medelstora företagen har en besvärande ekonomisk situation kan jag inte tro att så förfärligt många företag i Sverige har det så illa ställt att man sammanlagt endast skall vara kreditvärdig att återlåna 0,2 procent av den fond på 10,7 miljarder som finns. Det tror jag är en alldeles för hög beräkning av antalet icke kreditvärdiga företag här i landet.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Herr Bengtsson i Landskrona sade att det inte är så lätt att förklara varför det inte har skett större återlån från den tredje fonden. Jo, herr Bengtsson, erfarenheten visar att de nu gällande reglerna är för opraktiska för att återlånerrätten skall utnyttjas.

Jag tycker att det var en väldigt hård dom – och det var också herr Andersson i Örebro inne på - över den mindre och medelstora företagsamheten som herr Bengtsson fällde här. Enligt hans resonemang skulle det ju endast vara en ytterst liten del av hela den svenska småföretagsamheten - 0,2 procent – som skulle vara värd att få låna ur AP-fonderna. Det är väl ändå inte möjligt!

Vidare sade herr Bengtsson att det finns kreditinstitut som har möjlighet att betjäna den här sektorn. Ja, det är riktigt, det finns Företagskredit och Industrikredit, men där är det - jag har kollat siffran i dag – 250 miljoner i beviljade lån, som man inte kan tillgodose. De är tydligen kreditvärda eftersom instituten har beviljat dem, men inte heller dessa går att klara.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Till vad herr Bengtsson i Ländskrona anförde vill jag bara foga ett par korta anmärkningar.

Han sade att om våra förslag skulle bifallas och de mindre företagen alltså i större utsträckning få återlån ur AP-fonden så skulle det inte bli en krona mer tillgänglig att fördela. Nej, självfallet inte, herr talman, det är väl ingen som har inbillat sig det. Men vad som är det väsentliga och det som vi har tryckt på är att en sådan utveckling skulle innebära mindre diskriminering och mindre orättvisa mot de mindre företagen. Det har i dagens samhälle talats många gånger om begreppet jämlikhet. Vi kräver jämlikhet även för småföretagarna i det här landet när det gäller att kunna klara sig i det långa loppet och få tillgång till de svåråtkomligaste – och kanske mest väsentliga – krediterna som står till förfogande för storföretagen, nämligen långa krediter. Det är det, herr Bengtsson, som är det väsentliga, inte att det blir fler kronor att fördela. De kronor som skall fördelas vill vi ha mera rättvist fördelade.

Sedan säger herr Bengtsson att det inte är säkert att det skulle betyda att det bleve en samhällsekonomiskt lämpligare fördelning. Ja, här finns det kanske olika uppfattningar. Vi är helt övertygade om att om man satsar på de mindre företagen och ger dem möjligheter att utveckla sig och ta hela sin kapacitet i anspråk, så kommer det att bli många, många fler jobb i det här landet i den sysselsättningskris som vi upplever. Det kanske t. o. m. kan bli 100 000 nya jobb om man gör den satsningen.

Slutligen gäller det kreditvärdigheten. Herr talman! Min gode vän herr Bengtsson är ju en vänlig och fin man, det är jag den förste att betyga. Men den här gången tycker jag att han var närmast cynisk när han talade om att anledningen till att företagen inte får dessa återlån kanske är att de inte är kreditvärda. Det räcker, herr talman, med att påpeka att det är 250 miljoner kronor som ligger och väntar i AB Industrikredit av beviljade krediter. Efter alla konstens regler har man alltså prövat dessa småföretag. Det kan inte vara någon liten mängd småföretag som har begärt att få låna en kvarts miljard kronor. Så kreditvärdigheten tror jag vi kan lämna helt vid sidan om den här diskussionen. Dessa företag kan vara lika kreditvärda som andra och är det. Det väsentliga är att vi får en bättre rättvisa och en mera energisk satsning på just dessa småföretag.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! I vad det gäller de 250 miljoner som man nu inte kan få ut i lån är det väl fråga om tre eller kanske fyra månader innan det blir möjligt att lämna ut dessa pengar. En längre tidrymd kan det knappast röra sig om herr Sjönell, enligt de uppgifter som jag har fått.

Sedan har jag inte sagt att den låga återlåningsciffran i tredje fonden beror på att vederbörande inte är kreditvärdig, utan jag ställde närmast frågan: Kan den möjligen bero på att man inte är kreditvärdig? Jag menar ändå att möjligheterna finns. Man kan ju låna ned till 500 kronor, och nog skall väl småföretagen kunna utnyttja den här möjligheten – jag har svårt att föreställa mig någonting annat.

Vi fick ju årsredovisningen från allmänna pensionsfonden för några få dagar sedan, och det visar där att ungefär en tredjedel av fondkapitalet är utlånat till näringslivet. Det ligger inte en krona outnyttjad – det är vi naturligtvis helt överens om. Pengarna är ute och gör tjänst i det svenska näringslivet. Vad det då närmast blir fråga om är en prioritering. Ni får ju tala om, vem som skall avstå från återlån i dagsläget. Skall vi ha mindre till bostadsbyggandet, skall kommunerna få mindre eller vem är det som skall ha mindre?

Jag har ingenting emot om man inom näringslivet kan bli överens om att göra någon form av omfördelning av den andel som står till förfogande för näringslivet. Men ni får tala om hur den omfördelningen skall gå till, för faktum kvarstår – som jag sade – att det inte blir en enda krona mer totalt sett, utan det är samma pengar som det handlar om.

Slutligen vill jag bara påminna herr Nordgren om att när vi i fjol diskuterade Företagskapital AB var man inte särskilt intresserad från moderaternas sida: Om man där hade varit litet mera positiv den gången, så hade man kanske inte behövt klaga i andra sammanhang i dag.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Jag skall bara svara på den fråga som herr Bengtsson i Landskrona ställde. Jag uppfattade den närmast som en retorisk fråga: Är det männe den bristande kreditvärdigheten som är orsaken till att man inte får lån?

Jag uppfattar som sagt detta som en retorisk fråga. Men jag vill svara, att såvitt vi kan se är det inte fråga om bristande kreditvärdighet. Jag hänvisar till att lån på 250 miljoner ligger beviljade. Man beviljar inte lån på en kvarts miljard kronor till icke kreditvärdiga företag med den omsorgsfulla prövning som Industrikredit gör.

Alltså måste orsaken vara att finna på annat håll. Och det är väl närmast en lustig krumelur som herr Bengtsson gör när han säger: Var så goda – här har ni så och så många miljarder som skall ställas till näringslivets förfogande. Slåss om dem inbördes och kom sedan och tala om för oss hur mycket ni skall ha till småföretag och hur mycket ni skall ha till storföretag.

Men, herr talman, det går ju inte till på det viset i ett civiliserat samhälle. Och framför allt i ett samhälle där man vill slå vakt om de små måste väl ändå samhällsorganen vara med och göra en rättvis och jämlik fördelning.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! Får jag bara påminna herr Bengtsson i Landskrona om att det inte var något bristande intresse från moderata samlingspartiets sida i fjol, för vi ville – som herr Bengtsson säkerligen minns – ha ett privat kreditinstitut. Och erfarenheten av privat verksamhet, av privat bankväsende, visar i alla fall att det är effektivare. Allt tyder på att det med ett enskilt institut hade varit större möjligheter att skapa erforderliga krediter för de mindre och medelstora företagen och det är ju vad vi i dag efterlyser.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Jag vill bara till herr Sjönell säga att trots allt förhåller det sig på det sättet att 32,2 procent av fondmedlen – alltså drygt 18 miljarder – är utlånade till det svenska näringslivet. Nog är en stor del av dessa pengar utlånad till småföretagsamheten.

Visserligen har väl en del av pengarna gått genom de institut som finns i dag. Men jag har ännu inte fått något riktigt svar på frågan om den direkta anledningen till att man ur tredje fonden inte har återlånat mer än man gjort. Ni som har goda kontakter med näringslivet bör väl kunna tala om detta. Det måste ju finnas en anledning, och kunde man peka på den verkliga anledningen skulle man kanske kunna tackla problemet.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Herr Bengtsson i Landskrona sade i sitt senaste anförande att av de 18 miljarder som AP-fonderna ställt till näringslivets förfogande måste en god del vara utlånad till småföretagarna. Ja, tre talare här har påpekat att från tredje fonden har 0,2 procent gått till småföretagarna. Jag tror att detta faktum är tillräckligt svar på frågan om dessa företags andel i AP-fondens utlåning.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Andersson i Örebro begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 13 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl. i motsvarande del.

Nr 38

Onsdagen den
7 mars 1973

*Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.*

Nr 38

Onsdagen den
7 mars 1973

Vidgad rätt till
återlån från allmän-
na pensionsfonden,
m. m.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Andersson i Örebro begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	169
Nej	—	111
Avstår	—	27

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Regnéll i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Nordgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 13 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Regnéll i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Nordgren begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	260
Nej	—	38
Avstår	—	8

§ 4 Interpellation nr 57 ang. de mindre och medelstora företagens upplåning ur AP-fonden

Ordet lämnades på begäran till

Herr SJÖNELL (c), som yttrade:

Herr talman! De mindre och medelstora företagen är starkt beroende av kapitalmarknaden för sina investeringar. Genom sina förhållandevis begränsade möjligheter till självfinansiering måste nämligen en stor del av investeringarna finansieras med lånat kapital.

Detta förhållande fick åren 1969 -1970, med den brist på kapital som då rådde, starkt negativa återverkningar på den mindre och medelstora företagsamheten. Därefter har tillgången på korta rörelsekrediter varit tämligen god medan det fortfarande rått knapphet på långa krediter. Lönsamhetsförhållandena har under denna period inte heller inbjudit till några mer omfattande investeringar.

I dagens läge har många mindre och medelstora företag framskridna planer på relativt omfattande investeringar. Om dessa kan förverkligas, bör den mindre företagsamheten denna gång ha bättre förutsättningar att ta till vara de möjligheter till produktions- och sysselsättningsökning som

följer med ett omslag i konjunkturen. Bristen på kapital lägger dock i många fall hinder i vägen för att investeringsplanerna skall kunna förverkligas.

Industrikredit och Företagskredit och övriga s. k. mellanhandsinstitut spelar i detta sammanhang en viktig roll. De nämnda instituten är i första hand inriktade på att lämna lån till mindre och medelstora företag och refinansierar sin verksamhet genom upplåning ur AP-fonden.

Industrikredit och Företagskredit, vilkas rörelser är integrerade, fick i slutet av 1970 ökade möjligheter till upplåning av AP-medel.

Men därefter har upplåningen i AP-fonden legat kvar på oförändrad nivå. 1972 begärde de bägge instituten, av vilka Industrikredit svarar för den dominerande delen av den sammanlagda utlåningen, att få låna 850 miljoner kronor ur AP-fonden men beviljades endast lån på 550 miljoner kronor.

I förening med företagens ökade efterfrågan på krediter har detta lett till en kraftig eftersläpning i de bägge institutens utbetalning av beviljade lån. För närvarande har de sålunda en betydande balans av färdigbehandlade och beviljade kreditansökningar, som inte kan lyftas på grund av akut brist på medel.

Det är enligt min mening olyckligt att de mindre och medelstora företagens möjligheter att investera på detta sätt ännu en gång stryps i ett skede, då investeringsbenägenheten tenderar att öka. Denna sektor av näringslivet har särskilt stor betydelse för sysselsättningsutvecklingen. Med hänsyn till den situation som nu råder på arbetsmarknaden är det därför angeläget att se till att dessa företags investeringar inte hämmas av brist på kapital.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr finansministern få ställa följande fråga:

Vill statsrådet medverka till att de mindre och medelstora företagen bereds möjligheter att öka sin upplåning ur AP-fonden?

Denna anhållan bordlades.

§ 5 Interpellation nr 58 om åtgärder för att motverka tristess och vantrivsel i skolarbetet

Ordet lämnades på begäran till

Herr STÅLHAMMAR (fp), som yttrade:

Herr talman! "Nästan alla barn tycker illa om skolan. Skall det vara meningen? Jag skall tala om att jag är inte ensam om det här. Det är som att brinna i helveteselden i 9 år. Skoltiden skall vara en tid då man kan skapa och även lära människor andra människor det man kan. Det skall inte kännas som ett straff för att man blivit född." (ur Pockettidningen R 1972:5)

Dessa ord från en elev i en obklass kan förefalla hårda och obalanserade. Men i grunden kan de ändå sägas återspegla hur många elever – om än mindre artikulera – upplever sin skoltid. För var och en som kommer i beröring med skolan är det ett välkänt faktum att en stor

del av eleverna känner vantrivsel och saknar motivation för skolarbetet, vilket resulterar i skolk, bristande intresse för undervisningen, skolstörningar av olika slag etc.

En undersökning från pedagogiska utvecklingsblocket i Uppsala, publicerad för ett par månader sedan, bekräftar denna allmänna iakttagelse. Av denna framgår att elevernas attityd till skolan är övervägande negativ. Ungefär en fjärdedel av de undersökta eleverna i åk 8 och 9 tycker att det är tråkigt eller mycket tråkigt i skolan, och en lika stor grupp skulle sluta skolan om den vore frivillig. Undersökningen visar också att andelen elever som trivs bra i skolan sjunker kraftigt från låg- och mellanstadiet till högstadiet.

Undersökningen avser åk 8 och 9 i sin tidigare utformning (Lgr 62). Det finns emellertid ingen anledning att anta att den nya läroplanen (Lgr 69) med färre valmöjligheter och mindre inslag av praktiskt inriktade ämnen medfört någon positiv förändring. Tvärtom talar mycket för att situationen förändrats till det sämre.

Att skolan har svårigheter att fungera och leva upp till sina mål är knappast att förvåna sig över när en fjärdedel av eleverna upplever sådan vantrivsel att de egentligen skulle vilja lämna den. Det har visserligen antytts att siffror av det slag som finns i Uppsala-undersökningen inte är så mycket att bry sig om. Vantrivsel förekommer på alla arbetsplatser, och ungdomar har så lätt för att ta till överord, har man menat.

Att det förekommer problem även på andra arbetsplatser gör emellertid inte problemen i skolan mindre och kan inte tas till intäkt för passivitet. En positiv vilja på ansvarigt håll att ta itu med skolans problem är nödvändig.

Hittills har man med olika yttre metoder försökt korrigera ett olämpligt beteende hos eleven. Dit hör t. ex. en effektiv närvarokontroll, olika former av klinikundervisning, terapeutiska samtal, diskussion vid elevvårdskonferenser etc. Mera sällan har man försökt finna roten till det onda.

Visserligen arbetar för närvarande utredningen om skolans inre arbete med frågeställningar av detta slag, men under den tid denna utredning pågår kommer ett antal elever att uppleva känslan av vantrivsel och bristande motivation i skolarbetet på ett sådant sätt att de riskerar att redan från början komma fel i sin anpassning till samhället.

I den allmänna debatt som förs om skolan har från olika håll framförts att skolan på något vis radikalt måste ompröva såväl sina arbetsformer som organisationen i stort. Det gäller bl. a skolans utformning, utrustning av skolgårdar, utformning av skollokalerna och skolmiljö, formerna för umgänge mellan elev och personal i skolan samt naturligtvis arbetsmetodik. Det är ställt utom all tvivel att det för närvarande är mycket i den svenska skolan som inte fungerar såsom det var tänkt från början. Den optimism och positivism som mötte skolreformerna i slutet av 1950-talet och under hela 1960-talet från både lärare och elever har till stor del ersatts av en djupt känd pessimism och vanmakt inför situationen.

Från ansvarigt regeringshåll har egentligen inga andra svar på dagens skolproblem givits än att reformverksamheten nu under 1970-talet måste betraktas som avslutad. Detta konstaterande i och för sig måste betraktas

som anmärkningsvärt med tanke på de problem skolan brottas med. Några initiativ för att förvandla läroplanerna i riktning mot att ge eleverna mer utrymme för aktivitet och skapande verksamhet i stället för den ensidigt intellektuella skolning som de nu är inriktade på har heller inte kunnat konstateras.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag därför att hos herr utbildningsministern få framställa följande fråga:

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta för att motverka tristess och vantrivsel i skolarbetet och öka elevernas upplevelse av meningsfullhet i skolan?

Denna anhållan bordlades.

§ 6 Kammaren åtskildes kl. 21.43.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert

Nr 38

Onsdagen den
7 mars 1973
